

ПАМ'ЯТІ

Олександр Абрамович Грандо (1919–2004)

У липні 2004 року не стало професора Олександра Абрамовича Грандо. Він був фахівцем у соціальній гігієні та історії медицини, почесним президентом Українського товариства історії медицини. Але передусім Грандо відомий усьому світові як засновник Центрального (нині Національного) музею історії медицини України, директором якого він був до останніх своїх днів.

Батьківщина О.А. Грандо — Могилів-Подільський. Якось у школі Олександр охоче допоміг учителеві хемії організувати шкільний музей, і це було першим натяком на його майбутню кар'єру. А вже пізніше він став студентом Київського медичного інституту, навчання в якому завершив на порозі Великої Вітчизняної війни у 1941 році. Потрапив на фронт, де служив лікарем, був учасником Сталінградської битви, нагороджений бойовими орденами і медалями.

Після війни О.А. Грандо почав працювати асистентом на кафедрі соціальної гігієни й організації охорони здоров'я Київського державного інституту удосконалення лікарів. Свою кар'єру він продовжив доцентом у Київському медичному інституті ім. О.О. Бого-

мольця. У 1968 р. Олександр Абрамович захистив докторську дисертацію, у 1970 р. став професором. З 1972 по 1990 р. очолював кафедру соціальної медицини й організації охорони здоров'я. Він опублікував близько 150 наукових праць і 6 книг, у тому числі «Лікарська етика» і «Очіма художника: медицина в українському мистецтві», був редактором журналу історії медицини «Агапіт», що видається трьома мовами: українською, російською та англійською.

Подібно багатьом історикам свого покоління, О.А. Грандо цікавився національними пріоритетами в медицині. Так, він наполягав, що Боуменова капсула була вперше описана 1782 року українським лікарем Олександром Шумлянським (1748–1795) і тому має називатися капсулою Шумлянського—Боумена, вважав, що майже половина великих лікарів ХІХ століття були українцями за походженням.

Ще в 1973 р. О.А. Грандо створив один із найкращих і найбільших у Європі музеїв, який офіційно було відкрито лише в 1982 р. Розташований у колишньому будинку анатомічного театру, побудованому в 1853 р. українським архітектором Олександром Беретті, музей відображує розвиток української медицини від самого початку до найсучасніших досягнень. У ньому зібрані не лише наукові матеріали й документи, але й твори мистецтва, пов'язані з медициною, кілька аудіовізуальних експонатів і стендів. Такий музей був визначним надбанням для студентів медичних навчальних закладів, адже історія медицини завжди була обов'язковим предметом, що починаючи з повоєнних часів та, за деяким винятком, і нині викладається як окремий курс.

Олександр Абрамович та його колеги-однодумці збирали експонати протягом двох десятиліть. Він мандрував на своїй старенькій «Победі», відвідуючи провінційні лікарні та аптеки, тримаючи в кишені напоготові ліхтарик. Цього ентузіаста особливо цікавили горища старих будівель, де іноді, серед мотлоху, траплялися дорогоцінні експонати.

У Стриї, невеликому містечку Львівської області, він знайшов незмінену обстановку аптеки середини ХІХ ст. (від порцелянових слоїв до журналу записів), яку вже збиралися знищити. Перевіз усе до Києва й вирішив пожвавити інтер'єр, розмістити всередині фігуру провізора. Прагнучи досягти максимальної реалістичності, Олександр Абрамович запросив до музею скульптора (Спартак Британ тоді працював бутафором у Київському оперному театрі). Два роки пішло на експерименти з підбору матеріалу. На відміну від музеїв мадам Тюссо, фігури в Києві виготовлені не з воску, а зі стоматологічної пластмаси й розташовані в оригінальному інтер'єрі. Кожна сцена схована за завісою до тієї миті, коли гід натискає на кнопку. Завіса повільно відсувається, іноді під відповідний музичний супровід, і перед глядачами з'являється фігура земського лікаря (що разуче нагадує великого російського письменника А.П. Чехова) біля ліжка хворої дитини в хаті українського селянина. Там можна побачити операційну долістерівських часів із зображенням Володимира Караваєва та його вчителя Миколи Пирогова, кабінет терапевта Василя Образцова, що пальпує живіт хворої, робочу кімнату мікробіолога Данила Заболотного з мікроскопом і купою книг на столі.

Гордістю музею є діарама «Медична допомога захисникам Києва в серпні 1941 року», що має два освітлення (бої вдень і вночі), запис коментаря супроводжує музика.

Вражають сюрреалістична картина в стилі С. Далі про голодомор на Україні 1932—1933 рр., ретельно підібрані матеріали про Чорнобильську катастрофу.

Деякі інтер'єри можна знайти на сайті музею: www.histomed.kiev.ua.

Іван Сергійович Вележев (1899–1982)

У нинішньому році минає 105 років від дня народження заслуженого лікаря України, який посідає гідне місце серед відомих вітчизняних спеціалістів у галузі рентгенології, талановитого педагога Івана Сергійовича Вележева.

Він народився 15 вересня 1899 року в м. Шпола Миколаївської губернії Черкаського району в родині службовця. Його батько працював у поштово-телеграфному відомстві й помер, коли хлопчикові було лише два роки. Після цієї втрати родина зазнала тяжкої матеріальної скрути.

З десяти років навчався в початковому училищі, згодом служив у поштово-телеграфній конторі м. Шпола і поєднував навчання з роботою. По закінченні 1916 року училища юнак потрапив на таку ж роботу до Києва, вступив до вечірньої гімназії, яку закінчив 1919 року, і почав працювати вчителем у школі села Ховлютика Київської області.

А через два роки Іван Вележев став студентом Київського медичного інституту, по закінченні якого працював лікарем дільничної лікарні в м. Димер Київської області, був завідувачем рентгенкабінету окружної лікарні в м. Мозир (Білорусія).

Відтепер життя молодого лікаря назавжди пов'язане з рентгенорадіологією. З 1931 р. він завідує рентгенкабінетом центральної поліклініки м. Донецька, потім очолює рентгенівську станцію. В 1931 і 1933 рр. Іван Сергійович навчається на курсах спеціалізації і вдосконалення в Ленінград-

ському інституті удосконалення лікарів, а в 1936 р. — у Московському інституті туберкульозу.

Водночас він працював асистентом у філії Українського центрального інституту рентгенології й радіології в Донецьку. Переїхавши в 1936 р. до Харкова, Іван Сергійович до 1941 р. працював науковим співробітником Українського центрального інституту рентгенології й радіології.

У час Великої Вітчизняної війни І.С. Вележев служив у лавах Радянської Армії, працюючи начальником рентгенівського відділення Читинського військового шпиталю. Його нагородили медалями «За перемогу над Німеччиною» та «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні». А після демобілізації 1944 року, до кінця своїх днів, працював у Українському рентгено-радіологічному інституті в Харкові (тепер — Інститут медичної радіології ім. С.П. Григор'єва АМН України). У 1944—1950 роках І.С. Вележев очолював оргметодвідділ, займався відновленням і розширенням мережі рентгенівських кабінетів і станцій у Полтавській, Сумській, Донецькій, Луганській та Дніпропетровській областях. Наполегливо вивчав умови роботи шахтарів, приділяв багато уваги їх масовому обстеженню на Донбасі та в Кривому Розі з метою раннього виявлення професійних захворювань — силікозу, силікотуберкульозу, туберкульозу.

Водночас І.С. Вележев, який був одним з найдосвідченіших фахівців у цій галузі, проводив велику консультативну роботу. Крім практичної діяльності, організаційної і лікувально-діагностичної роботи, він постійно займався науковими пошуками і підготував дисертаційну роботу на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук.

Іван Сергійович був одним із авторів радянської моделі томографа, розробленої Харківським інститутом рентгенології і радіології.

Згадуючи про цю непересічну, різнобічно освічену людину, не можна не сказати, що це був справжній учений і талановитий педагог. Крім того, І.С. Вележев був блискучим лікарем-рентгенологом, що мав колосальний досвід обстеження і діагностики хворих із патологією органів грудної клітки і шлунково-кишкового тракту.

Йому вдалося розв'язати чимало наукових проблем у цих розділах рентгенології. Результати досліджень І.С. Вележева регулярно доповідалися на з'їздах і конференціях, публікувалися в пресі.

В монографії академіка Л.Т. Малої «Рак легені», співавтором якої він був, чудово викладено розділ, присвячений рентгенологічній діагностиці раку легені. Книга й понині залишається настільною для будь-якого лікаря, що займається проблемою захворювань легень.

У Івана Сергійовича була своя школа підготовки лікарів-рентгенологів. Він охоче передавав свої величезні знання молодим спеціалістам — рентгенологам і онкологам. Багато лікарів-рентгенологів Харкова і Харківської області завдяки постійним заняттям з І.С. Вележевим стали дійсно кваліфікованими фахівцями, дехто з них захистили дисертації.

Якось особлива добра енергетика виходила від цієї людини. Ставлення Івана Сергійовича до співбесідників було зазвичай сповнене щирості та доброзичливості. Здавалося, він ніколи не нервувався, а в будь-якій ситуації спокійно, послідовно, м'яко заперечував доводи співбесідника, не принижуючи і не ображаючи його, яким би неправим він не був. Після спілкування з І.С. Вележевим у душі довго зберігалися почуття вдячності, теплоти, здивування і захоплення його здатністю переконувати.

Доброта і уважне ставлення до людей, мудрість, чуйність та інтелігентність здобули Іванові Сергійовичу повагу і любов співробітників і хворих. А його авторитет фахівця був незаперечним як в інституті, так і за його межами.

За успішну лікувально-діагностичну й наукову роботу І.С. Вележеву в 1963 р. було присвоєно звання «Заслужений лікар України», в 1968 р. його нагороджено почесним знаком «Отличник здравоохранения».

Другого вересня 1982 року І.С. Вележев пішов з життя, не доживши до 83-річчя 13 днів. Він працював до останнього дня і помер на робочому місці — «за екраном».

Образ цієї світлої людини завжди житиме в пам'яті всіх, з ким він працював і кому надавав медичну допомогу.

Г.О. Григор'ян,

керівник рентгенодіагностичного відділення Інституту загальної і невідкладної хірургії,

М.І. Пилипенко,

директор Інституту медичної радіології ім. С.П. Григор'єва АМН України

Федір Федорович ТЕЛИЧКО (1928—2003)

14 листопада 2003 р. на 76-му році завершив свій життєвий шлях відомий вчений, перший радіолог Закарпаття, заслужений винахідник України, доктор медичних наук професор Федір Федорович Теличко.

...Далекий 1949 рік. Важкі повоєнні роки. На перший курс медичного факультету Ужгородського університету прийшло нове поповнення студентів. Гомінки, радісні, що їх прийнято до університету, трохи розгублені... і з великими мріями про своє щасливе майбутнє. Серед цього студентського гурту своєю серйозністю і працездатністю відрізнявся стрункий юнак — Федір Теличко, що й гадки не мав, яка довга складна наукова стежа очікує на нього.

Народився Федір Федорович Теличко 5 листопада 1928 року в селі Ізки (приселок Матачів) на Міжгірщині в сім'ї селянина-бідняка. В 1942-му закінчив 8 класів Ізької народної школи, в 1949 році — Берегівську фельдшерсько-акушерську школу й того ж року вступив на медичний факультет Ужгородського державного університету. В 1953 р., після закінчення 4-го курсу, йому, як одному з кращих студентів, запропонували подальше навчання на військовому факультеті Харківського медичного інституту, згодом направили до Ленінградської військово-медичної ака-

демії, де Ф.Ф. Теличко продовжив навчання на кафедрі рентгенології та радіології. З 1955 до 1966 р. він служив у Збройних Силах переважно на посаді лікаря-рентгенолога, був учасником бойових дій. Після звільнення в запас повернувся на Закарпаття, де йому було запропоновано роботу на медичному факультеті Ужгородського університету і де працював протягом 36 років, до самого дня смерті.

Федір Федорович пройшов усі етапи професійного становлення — від фельдшера до професора, відомого вченого, вихователя кількох поколінь студентів-медиків.

Доля подарувала йому мудрих наставників, авторитетних наукових керівників. Це були відомі вчені: професори А.М. Кішковський, К.Б. Тихонов, А.Я. Кацман з Ленінграда, академіки Г.А. Зедгенідзе, О.С. Павлов та професор В.І. Іванов із Москви, професор А.І. Позмогов з Києва.

Наукові здобутки Ф.Ф. Теличка вагомі й плідні. Він опублікував понад 160 статей у фахових медичних виданнях, 6 монографій, ним подано дві заяви на відкриття. Починаючи з 1958 року вчений розробив та впровадив у практику охорони здоров'я понад 60 винаходів і рацпропозицій, які підтвердили його пріоритет у різних наукових напрямках вітчизняної медицини.

Він розробив і використав у науковій роботі принципово новий підхід — хемічні моделі патологічного процесу атомно-молекулярної неоднорідності, різної поглинальної здатності експериментальної патологічно зміненої тканини, що містить у своєму складі різну кількість макро- та мікроелементів. Йому належить розробка комплексу заходів з оптимізації фізико-технічних умов діагностичного дослідження з метою отримання високоякісної картини зображення при найменшій дозі опромінення хворого. Велику увагу він приділяв візуалізації найменших об'ємів патологічно зміненої тканини, а останніми роками вивчав і відпрацьовував способи дослідження патологічних процесів на атомно-молекулярному рівні.

В колишньому Радянському Союзі вченим започаткований новий напрям у медичній радіології — мікрорентгенографія тонких біологічних середовищ, визначення атомно-молекулярної густини мікрооб'ємів патологічно зміненої тканини, а також спосіб керування оптичною густиною мікроструктур злоякісних пухлин та інших пато-

логічних процесів з метою поліпшення ефективності променевої діагностики та променевої терапії, спосіб визначення відносної величини та розподілу поглинутої енергії в мікроструктурах біосистеми. Всі ці наукові розробки автором були запатентовані.

До його пріоритетних та найбільш вагомих наукових положень належать комплексний підхід до оцінки негативного взаємопосилювального впливу хемічного та радіаційного факторів на біологічні об'єкти, головна роль металоємних молекул в енергопоглинанні ферментів, вітамінів, гормонів, генів та інших життєво важливих мікроструктур, залежність ефективності дій низьких доз радіації на біосистему від наявності в її мікроструктурах важких атомів, а також положення, що більшість хвороб людини та інших біологічних об'єктів є результатом порушення хемічної та енергетичної рівноваги в мікроструктурах клітин.

Ф.Ф. Теличко сформував і розробив концепцію хеміко-квантової сутності та причин виникнення ряду вірусних захворювань, в тому числі і СНІДу, ревматизму, неспецифічного поліартриту. На базі врахування великої варіабельності поглинальної здатності молекул та клітин проведена нова оцінка сутності й першопричин виникнення патології в організмі людини.

Напередодні 75-річчя з дня народження вченого побачила світ монографія Ф.Ф. Теличка «Взаємодія енергоносіїв з енергопоглиначами. Медичні аспекти мікрорадіології та екології» — підсумок багаторічної праці.

За висновками відомих науковців, видання має фундаментальне значення для радіології, екології, медицини та біології, а також подальшого вивчення та розуміння взаємодії енергії з мікроструктурами біосистеми. Створено наукові основи мікрорадіології та екології, а отже передумови для розвитку нових напрямів у медицині та біології.

Цикл робіт Ф.Ф. Теличка (1966—1997 рр.) вчена рада Ужгородського університету висунула на здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки. Федір Федорович виступав на міжнародних наукових форумах у Москві, Санкт-Петербурзі, Любляні, Кошице, в містах України. Його праці в наукових колах завжди викликали жвавий інтерес, публікувались у фахових медичних виданнях за кордоном і в Україні.

«Ужгородським підходом» до оцінки шкідливого впливу факторів довкілля на організм людини зацікавився і Європейський комітет ООН.

Федір Федорович приділяв велику увагу громадській роботі: він був керівником методологічного семінару професорсько-викладацького складу медичного факультету УжДУ, головою групи народного контролю університету, головним рентгенологом Управління охорони здоров'я закарпатської ОДА, очолював обласну організацію «Спілка «Чорнобиль», був членом Державної комісії з визначення долі Пістлярівської РЛС.

А ще Ф.Ф. Теличко був багаторічним учасником університетського хору — десятиліттями він співав у хоровій капелі професорсько-викладацького складу «Боян».

Багато сил та енергії віддавала ця талановита людина вихованню нової генерації лікарів, підвищенню їх кваліфікації. Більшість рентгенологів Закарпаття — його учні й вихованці. Наукові роботи студентів, виконані під керівництвом Федора Федоровича, відзначалися дипломами Мінвузу України, виборювали призові місця на республіканських студентських конференціях

Великий працелюб, Ф.Ф. Теличко зустрів свій 75-річний ювілей у колі родини — дружини Ольги Іванівни, сина Віктора, невістки Тетяни і внучки Катерини.

Через дев'ять днів його не стало.

Сьогодні його численні колеги-однодумці, учні та послідовники, розкидані долею по всьому світу, схиляють голову перед світлою пам'яттю Лікаря, Вченого, Громадянина.

І пам'ять про цю людину невмируща, вона назавжди залишиться в серцях всіх, хто знав ученого і спілкувався з ним.

Петро Шеремет, доктор медичних наук професор, завідувач кафедри факультетської хірургії УжНУ,

однокурсники:

Оксана Ганич, доктор медичних наук професор, директор Інституту фітотерапії,

Михайло Ганич, доктор медичних наук професор, завідувач кафедри охорони материнства і дитинства УжНУ,

Михайло Фатула, доктор медичних наук професор, заслужений лікар України